

УДК 37(477)(09):372.4(73)

ОКСАНА КРАВЧУК

(Умань)

АМЕРИКАНСЬКА ТЕХНОЛОГІЯ НАВЧАННЯ ГРАМОТИ: ДИСКУСІЯ 1920-Х РОКІВ

Розглянуто та проаналізовано матеріали дискусії з приводу запровадження в українських школах нової американської методики навчання грамоти, які опубліковані на сторінках газети «Культура і побут» у 20-х роках минулого століття. Дискутуючи, шкільні учителі висвітлювали позитивні і негативні сторони названого нововведення, висловлювали слушні зауваження про специфіку впровадження інновацій загалом, про взаємодію шкільної практики з педагогічною наукою. Чимало з порушених питань залишаються і нині актуальними.

Ключові слова: американський метод навчання грамоти, інновації, упровадження інновацій, шкільна практика, умови впровадження.

Історики педагогіки однак стають у висновках про те, що сучасна наука не може існувати без знання минулого досвіду. Осмислення багатьох явищ в історії дає змогу об'єктивно оцінити чимало проблем сучасності і віднайти правильні шляхи для їхнього розв'язання. Тому вивчення педагогічного досвіду в ретроспективі завжди є актуальним. Особливості розвитку освіти в Україні у 20–30 роки минулого століття були об'єктом зацікавлень багатьох українських учених. Загальну характеристику названому періоду подано у працях О. В. Сухомлинської, напрями реформування освіти на у 20-30 роки вивчала Л. Березівська, діяльність новаторських навчальних закладів описала Н. П. Дічек, це й же період включає у хронологічні рамки дослідження педагогічної підготовки вчителя Н. М. Дем'яненко, у докторській дисертації історик В. В. Липинський розглянув розвиток нової системи освіти в УСРР у 20-ті роки, особливості функціонування української школи у 20–30-х роках ХХ століття висвітлено в роботах О. Дубасенюк, М. Левківського, О. Любара. Г. П. Поліщук дослідила нормативно-правові, науково-теоретичні й практичні особливості використання методів навчання в українських професійно-трудова й політехнічній школах.

У цій статті ми поставили за мету оприятити ідеї, висловлені у 1927 р. педагогами-практиками з приводу впровадження інноваційного методу навчання грамоти, які були опубліковані на сторінках газети «Культура і побут», що виходила як додаток до газети «Вісти ВУЦВК». Наше завдання полягає в тому, щоб проаналізувати і узагальнити міркування учителів, що, на нашу думку, дасть змогу виразніше акцентувати на тих проблемах, які уже поставали в педагогіці, і сприятиме пошукам шляхів ефективного їх розв'язання у сучасності.

Хронологічний проміжок, що охоплює 20-ті роки минулого століття, О. В. Сухомлинська характеризує як етап експериментувань і новаторства [7, с.65]. Н. П. Дічек акцентує, що він був складним і надзвичайно плідним на продуктування і впровадження педагогічних ідей, бо ситуація розбудови нового суспільства пролетарів на основі повного зламу усталених законів і традицій вимагала докорінного оновлення підходів до навчання і виховання підростаючого покоління [3, с. 59].

Редакція газет «Культура і побут» у 1926–1927 роках ініціювала обговорення новаційного методу навчання грамоти, що був запроваджений у школах України, відомого як американський метод. Після завершення терміну, визначеного редакцією для обговорення, статті продовжували надходити у великій кількості, що свідчило про гостроту порушеної проблеми. Як засвідчують матеріали публікацій, сутність нововведення полягала у тому, що дітей навчали читати і писати українською мовою за допомогою методики, запозиченої з практики вивчення англійської мови в американських школах. Дописувачі, переважно учителі, номінували цю новацію такими термінами: *американська метода, американізована метода, метода цілих слів, амерканка*. Із викладеного в газетних публікаціях матеріалу можемо детально реконструювати сутність *американського методу*. Однак у цій статті зосередимось не на сутності саме названого методу, а на тому, як педагоги сприймали інновацію, які критерії висувували до визнання її доцільності, які пропонували шляхи впровадження.

На сторінках газети вчителі висловлювали своє бачення новаторського методу навчання грамоти, давали йому промовисті та емоційні оцінки, аналізували позитивні і негативні риси названого методу. Характеризуючи новий метод як прогресивний учителі зазначали, що він потребує більше часу, але це компенсувалося якісним результатом у кінці навчання. Учителі виявляли певні позитивні риси нововведення. Процитуємо оригінал: «На перший погляд американська метода навчання грамоти наче й добра. Нема ніяких окремих вправ коло окремих звуків, що проти них повстає наука, нема ніяких тайн та мук звукосполучення, є установка на читання відразу цілого речення й слова» [5, с.6, №2]. Водночас більшість учителів визнавали американське нововведення неефективним і зауважували, що успішно читали і писали тільки ті школярі, яких довчали дома, застосовуючи іншу методику. Процитуємо зауваження вчительки: «Поки ми в школі провадили підготовчу роботу, на яку пішло 2 тижні, поки ми вивчали 10 слів, деякі учні, що зацікавилися дома, вивчили всі літери, з яких складаються ці слова і дуже швидко без усякої запинки могли прочитати любе слово складене із цих літер, в якому би порядку ці літери не стоїли в слові, ті ж учні яким ні з ким було учитися дома не читали. І от на кінці першого триместру діти, котрим ніхто не допомагає вдома читають так, як при звуковці діти читають спочатку року, і я вважаю що у мене 2 ½ місяці учбового року пропало безслідно» [5, с. 6, №1.].

Важливо, що у дописах учителів наявна не тільки критика неприйнятної новації. Визнавши, що нововведення має певні позитивні риси, учителі шукали можливі шляхи його успішного впровадження. Насамперед мова йде про взаємодію шкільної практики з педагогічною наукою. Спочатку, пропонували учителі, нові методи повинні досконало вивчити науковці, детально їх описати та перевірити і тільки потім рекомендувати до впровадження. Введення інновації потребує наявності відповідної методичної літератури, де було б послідовно описано кожен методичний прийом, нових підручників та всього іншого необхідного для її застосування. Дописувач скаржить, що працював за новою методикою «не маючи здебільшого під руками ні методичної літератури ні потрібного приладдя, ані пристосованого підручника, покладаючись лише на власну інтуїцію» [1, с. 7, №2]. «На мою думку, краще було б аби ці товариші видали книжку, в якій було б детально написано як провадити навчання, під словом детально я розумію не приводити один-два приклади, а послідовно написати, що робилось в школі день за днем, які слова вивчали й як їх вивчали,

як і коли переходили до аналізу і приходили до письма, а поки такої книжки нема, поки в нас всі базуються на теорії, а практику беруть тільки з письменими дітьми або з тими, що дома батьки підучують, робить методу цілих слів обов'язковою в школі неможливо [1, с. 6, №1.], «Потрібно видати книжку про вживання американського способу навчання грамоти в самих американських школах, але в повному освітленні, показуючи всі деталі роботи, нові там пошукування» [5, с.6, №2]. Зазначимо, що думки, висловлені педагогами-практиками у 20-ті роки минулого століття, не втратили актуальності, стосуються і нашого часу. Так, А. М. Бойко зауважує, що серед недоліків, які гальмують впровадження інновацій, сучасні учителі називають відсутність методичного супроводу об'єкта впровадження, інноваційні цінності мусять бути представлені в теоретико-практичних розробках, а потім відібрані й засвоєні практиками, щоб бути готовими до впровадження. [2, с.9, 11].

Матеріал періодики засвідчує, що нову методику навчання було запроваджено примусово, без належного її вивчення, апробації та перевірки результатів ефективності, без переконливих доказів у її прогресивності на тлі традиційного методу, через те вона викликала шквал критичних зауважень. Негативне сприйняття американської методики навчання грамоти було зумовлено і тим, що його запровадження передбачало цілковиту відмову від традиційного методу, яким користувалися у вітчизняних школах: «...це заборонялося на районній педконференції, заборонялось і інспектурою освіти» [5, №1, с.6.]. Оцінки, висловлені учителями з цього приводу, були як стримані, так і відверто обурливі: «А у нас якось відразу з доброго дива облишили добре відому і добре розроблену методу і визнали іншу...яка рація спихати учителя в його роботі на рейки маловідомого» [5, с.6, №2]. Дописувачі пропонували надати вчителю можливість обирати прийнятний для нього метод: «Хто не зможе припасувати американської методи до нашої мови й системи навчання дозволити скористатися з способу найкраще йому відомого... Поки що не примушувати учителів триматися методу «американки», вимагаючи від них не формального буквализму в методах роботи а глибокої раціональності доцільності і реальних наслідків роботи» [5, с.7, №2].

Крім того, зауваження учителів свідчать, про недотримання розумної межі у використанні різних новацій: «Не встигнуть перетравити вчителі однієї їжі, як їм пропонують другу, лабораторний план, комплексна система, метода цілих слів, метода проектів, ланкова система, німе читання і таке інше» [5, с. 7, №2]. Вважаємо за необхідне особливо акцентувати на цьому зауваженні. Бо саме такий підхід, очевидно, і нівелює позитивні риси нововведень. Через кілька десятиліть В. Сухомлинський висловить суголосні думки. У статті «Йти вперед» він з прикрістю констатує: «Цей формалізм породжує жахливе явище. У педагогічну творчість проникає мода. Сьогодні модно захоплюватися липецьким досвідом, завтра ростовським». В. Сухомлинський засуджує механічне пересадження досвіду, його формальне перенесення [6, с. 6].

Учителі переконували, що нові методи не можна нав'язувати, вони повинні насамперед бути апробованими: «Американської методи не приписувати уживати, а випробувати її при відповідних умовах не на хуторі якому, кому як на душу спало» [5, с. 6-7, №2].

Із матеріалів, опублікованих під час обговорення нового методу навчання грамоти, постає також висновок про те, що запровадження новацій, запозичених із практики зарубіжних освітніх систем, не може бути механічно перенесе-

ним на новий ґрунт, вони обов'язково потребуватимуть певних коректив, зумовлених національною специфікою, а особливо, коли йдеться про вивчення мови. Процитуємо: «...відповідно до української мови повинна бути українська метода, а не американська чи яка інша». Окремі учителі прагнули модифікувати новий метод, пристосовавши його до специфіки української мови: «Та коли методу цілих слів пристосувати до законів нашої мови, то цілком можливо, що вона стане не гірше, а може і краще від звукової» [5, с. 7, №1], «Ця метода перейнята з Америки, з чужої мови, зовсім до нашої не подібної, до умов життя нашої школи пристосована» [5, с. 7, №1]. Механічне пересадження досвіду, його формальне перенесення засуджує В. Сухомлинський [6, с. 6].

Учасники дискусії неприпустимим вважали необ'єктивні оцінки результатів впровадження новації та приховування дійсних фактів про рівень грамотності учнів: «В офіційних відчитих шкіл і в заявах на конференціях давали схвальну оцінку новому методу, але в кулуарах і відвертих неофіційних розмовах зізнавалися, що користуються цим методом всього кілька днів і навчають дітей випробуваним способом, бо навчити грамоти треба було до Різдва». Висновки дописувачів суголосні і в тому, що вагомим аргументом на користь застосування нового методу має бути сприйняття нововведення дитиною. Прослідковуємо, що йдеться про створення ситуації успіху, якої не було при використанні американського методу, внаслідок чого у дітей з'являлася зневіра у власних силах і пропадав інтерес до навчання. Цитуємо: «Настрій у них [дітей] підупав, цікавість зовсім пропала...А коли я зробила ухил у бік звуковки, то треба було бачити радість дітей при читанні кожного слова» [5, с. 6, №1], «...навчання методом цілих слів мучить і психічно пригнічує дітей» [5, с. 7, №2]. Згодом ця ідея буде виразно сформульована В. О. Сухомлинським. Як зазначає Н. П. Дічек, В. О. Сухомлинський обґрунтував одну з провідних дидактичних ідей – учіння повинно бути радісною працею, усебічний розвиток розуму дитини, на його переконання, має здійснюватися завдяки збудженню її інтересу, який підтримується успіхом, сприяє виникненню пізнавальної активності і самостійного пошуку [4, с. 10].

Отже, вивчення новаторства в історії засвідчує, що це явище до певної міри суперечливе, введення інновацій апріорно передбачає позитивні зрушення, але дісний стан не завжди відповідає очікуванням. Проаналізований матеріал дає підстави для визначення умов, дотримання яких сприятиме успішному впровадженню: новації повинні впроваджуватись у практику тільки після належної апробації, об'єктивної перевірки їхньої ефективності. Впровадження новації не повинно мати характеру директивного припису, негайного примусового виконання. Після визнання доцільності введення новації необхідна належна популяризація, переконливе обґрунтування користі нового методу, детальне роз'яснення методики його застосування. Запровадження новацій, запозичених із практики зарубіжних освітніх систем, не може бути механічно перенесеним на новий ґрунт, вони обов'язково потребуватимуть певних коректив, зумовлених національною специфікою освіти. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у детальному вивченні специфіки впровадження новацій у шкільну практику в 20–30 роки минулого століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Березівська Л. Періодизація реформування шкільної освіти в Україні за радянської доби (1919–1991) / Л. Березівська // Історико-педагогічний альманах. – 2011. – Вип. 1. – С. 44–48. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ipa_2011_1_12.pdf.
2. Бойко А. Упровадження педагогічної інноватики в масову практику виховної діяльності / Алла Бойко // Педагогічні науки : збірник наукових праць. – Полтава, 2011. – С. 5–16.
3. Дічек Н. Виховне новаторство у діяльності Одеської школи-комуни №1 (початок 20-х років ХХ ст.) / Н. Дічек // Історико-педагогічний альманах. – 2008. – Вип. 1. – С. 59–66. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ipa_2008_1_13.pdf.
4. Дічек Н. Універсальність педагогічного новаторства В. О. Сухомлинського / Наталія Дічек // Рідна школа. – 2010. – № 3. – С. 8–11.
5. Культура і побут : додаток до газети "Вісти ВУЦВК". – Харків, 1927.
6. Сухомлинський В. Йти вперед / Василь Сухомлинський // Освіта. – 24–31 грудня 2004 р. – С. 6–7.
7. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем / О. В. Сухомлинська. – К. : А.П.Н., 2003. – 68 с.

ОКСАНА КРАВЧУК

АМЕРИКАНСКАЯ ТЕХНОЛОГИЯ ОБУЧЕНИЯ ГРАМОТЕ: ДИСКУССИЯ 1920-Х ГОДОВ

Рассмотрены и проанализованы материалы дискуссии, посвященной внедрению украинских школах американской методики обучения грамоты, которые напечатаны на страницах газеты «Культура и быт» в 20-е годы прошлого века. Дискутируя, учителя школ анализировали позитивные и негативные стороны новшества, высказывали конструктивные замечания о специфике внедрения инновационных методов в целом, поднимали вопрос о взаимодействии школьной практики и педагогической науки. Многие из затронутых вопросов и актуальны и сегодня.

Ключові слова: американський метод обучения грамоты, инновации, внедрение инноваций, условия внедрения, школьная практика.

ОКСАНА КРАВЧУК

AMERICAN TECHNOLOGY OF TEACHING LITERACY: A DISCUSSION OF THE 1920-IES

The materials of the discussion about the introduction of the American methods of teaching literacy in Ukrainian schools were published in newspaper «Culture and everyday life» in the 20ties of XX century. In the course of discussion teachers covered positive and negative sides of the mentioned novelty, expressed their reasonable remarks concerning specific aspects of the innovation in general, the interaction of school practice and pedagogical science. Quite a few issues of the discussion are still urgent. According to the newspaper material the new teaching methods appeared to be compulsory; they were neither studied, checked nor tested thoroughly, no convincing results and evidence of their progressiveness over traditional methods were received; so a great number of critical remarks were expressed. It is important that teachers not only criticized this innovation. Having admitted some of its positive features, teachers tried to find possible ways of its successful application. First of all, it was about the interaction of school practice and pedagogical science. Teachers believed new methods should be studied by scientists: to be described in detail, to be tested carefully and only then to be recommended into practical use. The material analyzed gives all grounds to identify the conditions which will facilitate successful introduction of the innovation: innovations are to be introduced into practice exclusively after proper appraisal, honest/impersonal examination of their efficiency.

The published materials contain an important conclusion which points out the following: the introduction of the innovation, adopted from the experience of foreign educational systems, cannot be mechanically transferred to new conditions; it has to experience some corrections due to national specificity, in particular when it concerns learning the language.

Some teachers had an intention to modify a new method by adapting it to specific aspects of the Ukrainian language. Negative perception of an American method of teaching literacy was explained by the fact that its introduction envisaged a complete denial of a traditional method widely used in local schools. Subscriber's suggestion was to allow teachers to choose a method which would be the best for them. The discussion participants came to the same conclusion: a valid argument in favor of a new method introduction is a child's perception. Teachers stated the absence of a success situation when an American method was used, as a result children did not believe in themselves and lost study interest. The discussion participants did not accept biased assessment of the results of the innovation introduction and the lack/concealment of true facts about students' level of literacy.

To study innovation in history proves that this phenomenon is disputable to some extent, the introduction of innovation envisages positive changes a priori; however a real condition does not always meet expectations. The introduction of innovation must not be a mandatory rule by its nature, it must not be followed involuntarily.

Keywords: *the American method of teaching literacy, innovations, the introduction of innovation, school practice, introduction conditions.*

Одержано 18.10.2015, рекомендовано до друку 18.11.2015